

SARJA: REILUA ELÄINTENKÄSITTELYÄ

Osa 1 Hiljaa hyvä tulee

teksti Ann-Mari Lintunen

Kun eläimet luottavat paimeniinsa, niiden on helppo rentoutua toiminnan loputtua. Koiralle on hyvä opettaa myös treenin ohessa, ettei aina liikuteta laumaa, vaan pitäminen ja odottaminen on tärkeä osa paimennusta.

KUVA IRMELI NURMINEN

Mistä eläimen hyvä elämä on riippuvainen? Mitä hyvä eläintenkäsittely on? Nämä kysymykset koskevat oikeastaan jokaista eläinten kanssa touhuavaa, onpa kyse harrastuksesta tai työstä. Eläimiä koskeva laki on hyvä tuntea päälinjoiltaan, ja lain mukaan on toimittava. Vielä voimassa oleva eläinsuojelulaki vuodelta 1996 korvautuu eläinten hyvinvointilailla 1.1.2024.

Riittää käskyllä koira irrottaa otteen työstä.

KUVA JAANA LUMATJÄRVI

Eläinten hyvinvointi ja hyvä eläintenkäsittely ovat käsitteinä ja sisällöllisesti monimutkaisia arvioida. Näkökulmia hyvinvointiin on yhtä monta kuin on tekijöitä ja näkijöitä. Kunkin kokemuksesta ja mielipiteestä voidaan keskustella, erilaisia hyvinvoinnin mittareita voidaan luoda ja käyttää. Tarvittaessa voi pyytää ulkopuolisen asiantuntijan näkemyksen, esimerkiksi eläinsuojeluviranomaisen, kun huoli jonkun eläimen hyvinvoinnista ylittyy, tai vaikkapa paimennustuomarin arviota omasta osaamisesta, koiran osaamisesta ja yhteistyöstä. Niin tuomarien kuin viranomaistenkin tulkinnat ja näkemykset samoista säännöistä voivat olla eri arvioijilla eri tilanteissa hyvinkin monenlaiset. Niihin on kuitenkin pääsääntöisesti tyydyttävä, tai haettava kirjallisesti oikaisua, jos tuntee tulleen väärinkohdelluksi tai -ymmärretyksi, raiwoaminen ei auta. Toinen asia ovat sivusta huutelijat, heitäkin on aina ollut, eikä erilaisten kotikutoisten tietäjien määrä liene ainakaan vähenemässä. Kun ollaan esillä julkisissa tilaisuuksissa, ei syyllistävältä kommentoinnilta voida aina välttää, tehtiinpä asiat miten hyvin tahansa omasta

mielestä. Silloin on tärkeää, että itsellä on selkänojana ajantasaista tietoa, hyvin harkittu ja sisäistetty malli kohdella eläimiä, ja riittävän pitkä pinna hankalan sorttisten ihmisten kanssa.

Tässä jutussa puhutaan, yllätys yllätys, paimennuksesta, paimenkoirista ja paimennettavista eläimistä, jotka kaikki ovat ihmisen vastuulla ja omistuksessa. Ne ovat lajeina domestikoituneita, eli kesyyntyneitä. Ne pärjäävät lähtökohtaisesti ihmisten kanssa, mutta eivät 'villissä luonnossa'. Ne ovat eläimiä, joilla on kyky ja useimmiten myös halu selvittää ihmisen luomassa ympäristössä ja sopeutua oman ihmisensä ja ihmisyhteiskunnan tapoihin, sekä valmiudet mukautua muiden samalla tontilla olevien lajien keskinäisiin pelisääntöihin, joiden opettamisesta ja sujumisesta vastaa ihminen.

Hyvinvoinnin toteutumisen kannalta tärkein palapelin osanen on siis ehdottomasti ihminen. Hänen taitonsa, tietonsa, kokemuksensa, luonteensa, motivaationsa kommunikoida ja kehittyä, terveyden- ja sielun tilansa, taloudelliset resurssinsa, asuinpaikkansa, eläintilansa, elintapansa ja harrastuksensa. Toisaalta eläimellä itsellään on geeninsä, luonteensa ja kokemuksensa, jotka muodostavat raamin sille, miten eläin kokee maailmansa ja miten se pystyy kommunikoimaan ja sopeutumaan ihmisensä sille tarjoamaan ympäristöön, tehtäviin ja seuraan. Hyvinvointia rajaa luonnollisesti myös eläimen oma terveys.

Eläimillä on oma elämänsä, eivätkä ajatukset ja aikataulut mene aina yksiin ihmisen suunnitelmien kanssa. Ummessa oleva holstein ei ymmärrä, miksi kesken kesäloman pitäisi mennä sisään ja pyrkii karkuun. Elsa jaksaa neuvotella provosoitumatta.

Kuva Jaana Lumatjärvi

Paimennuksessa tilanne on monimutkaisempi kuin yksittäisen eläinlajin kanssa touhutessa. Ihmisen on otettava molempien lajien tarpeet ja hyvinvointi huomioon ja osattava viestiä molempien kanssa, yhtä aikaa. Paimennettavien eläinten hyvinvoinnin tulisi oltava etusijalla. Toisaalta paimenten, koiran ja ihmisen, sekä mahdollisten sivullisten, turvallisuus on vähintään yhtä tärkeää.

Nämä tavoitteet saavutetaan parhaiten riittävällä perehdyttämisellä ja hyvillä toimintatavoilla. Esimerkiksi rauhallisuus, johdonmukaisuus, joustavuus ja reiluus edesauttavat kaikkia osapuolia. Joillekin tilallisille tai ohjaajille nämä tavoitteet ovat helpommin saavutettavia oman luonteen auttaessa asiaa, mutta ihan varmasti jokainen voi niissä kehittyä, jos halua on. Yhtä varmasti kukaan ei

Hyvässä yhteistyössä hoidetun tehtävän jälkeen on olo tyytyväinen. Titta Pehkonen ja Elsa (Emerita). Liperiläisellä Maitotaipaleen kahden robotin lypsykarjatilalla työskentelee kolme kelpiä, joista Elsa on ohjaajansa luottokoira.

KUVAT JAANA LUMATJÄRVI

Omaa ja koiransa eläinten käsittelyä voi arvioida vaikkapa miettimällä, olisiko valmis vaihtamaan osia paimennettavien eläinten kanssa. Tai miten toivoo eläinten liikkuvan ja reagoivan, ja pyrkiä sitä tavoitetta kohti.

KUVA JAANA LUMATJÄRVI

ole täydellinen, ja välillä tulee yllätyksiä, jotka johtavat eriasteisiin härdelleihin. Tavoittelemansa käytöksen säilyttäminen hankalissakin tilanteissa helpottaa, mutta ei ole aina helppoa.

Jotta seesteinen tekeminen olisi mahdollista, on jokaiselle tekijälle annettava aikaa oppia, mitä milläkin käskyllä, pyynnöllä tai eleellä tarkoitetaan. Perusasioita olisi harjoitettava turvallisessa tilassa ja tilanteessa, rauhallisessa mielentilassa. Myös toisiinsa ja ympäristöön tutustuminen vaatii aikaa ja malttia. Jos tuntuu, että eläin tekee väärin, se ei tee sitä pahuuttaan, vaan siksi, että se on ymmärtänyt ohjeet väärin, tuntee olonsa epävarmaksi, tai se on oppinut jonkin toimintatavan niin iskostuneesti, ettei pysty ottamaan vastaan ohjeita. Korkean vireen tunnetilat ja erityisesti pelko ja jännitys estävät kommunikoinnin tehokkaasti. Ensimmäisten paimennuksen oppituntien olisi hyvä koskea vireen säätelyä, sitä missä moodissa eläimiin voidaan ylipäänsä mennä. Tämä koskee niin koiraa kuin ihmistäkin. Jos jompikumpi tuntee itsensä hyvin hermostuneeksi, on syytä opetella ihan vaan tilanteessa olemista, rentoutumista ja eläinten reaktioita.

Kun paimennettavia eläimiä totutetaan koiraan, uuteen paikkaan, reittiin, muuttu-

neeseen laumaan jne. on rauhallinen tyyli jälleen valttia. Eläinten on opittava, että koiraa tulee kunnioittaa ja väistää, ei pelätä. Koiran käytöksen olisi oltava paimennettavien kannalta ennakoitavaa ja luotettavaa. Eläimillä täytyy olla tilaa väistää, mutta myös sopiva, tasainen paine koiran suunnasta, jotta liikkuminen ei mene kimpoiluksi. Eläimet olisi hyvä opettaa myös rauhoittumaan treenin tai työn välissä. Reaktiiviset eläimet viihtyvät parhaiten hieman etäämmällä ihmisestä ja koirasta, joten ainakaan alkuun kellotauluasetelmaan pysähtyminen ei ole välttämättä järkevää, tai ainakin välimatkan kanssa on oltava tarkkana. Esimerkiksi aitauksen laidassa voidaan hakea sopivaa etäisyyttä, missä niillä on helppo olla. Laitumella hyvä mittari on laidunnus tai märehähtäminen, se alkaa yleensä siitä, mihin stressi loppuu. Samoin kuin koiran aiheuttaman paineen havainnointia ja säätöä, myös ihmisen aiheuttamia reaktioita on opeteltava. Erilaiset eläimet ja laumat reagoivat eri voimakkuudella, jotkut eivät halua lähestyä ihmistä juuri lainkaan, ja tärkeintä on osata antaa niille riittävästi tilaa omalla sijoittumisella, asennolla ja intensiteetillä. Toiset taas saattavat liimata kiinni, eivätkä väistä millään kerran iholle päästyään. Ja kaikkea siltä väliltä.

Paimennuksessa keskeistä hyvinvoinnin ja turvallisuuden kannalta on koiran etäisyyden ja vauhdin säätönupin olemassaolo. Helpointa on, että koira itse osaa ja ymmärtää säätää molempia ja sille on alun pitäen opetettu, että sen tulee kohdata ja hallita eläimiä mahdollisimman vähäeleisesti ja itsevarmasti. Puru tai valehyökkäys ovat viimesijaisia keinoja, jos eläin pyrkii koiran päälle ja muu ei auta. Toisaalta nuoren koiran kanssa ei kannata olla liian rajoittava tai moittiva, jos se eläimet hallussa pitääkseen tekee joskus vauhdikkaita pelastuksia. Kun työtapa on pääsääntöisesti rento ja asiallinen, kokemuksen karttuminen korjaa yleensä tyyliä. Reiluus on muun muassa sitä, että autetaan koiraa hallitsemaan tilanne. Ei pyydetä liian paljoa, annetaan käskyjä, joiden toteuttaminen on turvallista, eivät ylitä koiran osaamistasoa, tuntuvat koirasta mielekkäiltä ja ylipäänsä mahdollisilta toteuttaa. Uusia asioita, mukavuusalueelta poistumista ja osaamisen ylärajoilla oloa kannattaa harjoitella mieluummin vähän kerrallaan.

Lähes jokainen tilallinen on kokenut ensimmäisen, toisen, tai ties kuinka monennen koiransa kanssa tilanteita, joissa viileänä pysyminen ja hallittu suunnitelmallisuus ovat kaukaista toiveunta. Esimerkiksi nälkäiset, viljapeltoon tai kasvimaalle karanneet, kiimaiset, iltavillin vallassa juoksevat tai metsästyskoiran tai pedon pelästyttämät eläimet käyttäytyvät totutusta poikkeavasti. Säikähtänyt, turhautunut tai väsynyt ihminen käyttäytyy niin kuin käyttäytyy, ja koira peilaa edellisiä tunnetiloissaan ja toiminnassaan. Tilanne voi olla koiralle uusi ja liian vaikea, pitkään jatkunut työ tai raskaat olosuhteet painavat sitäkin. Toisin sanoen työssä kaikkea ei voi hallita. Kaaoksen keskellä tilanteen haltuunotto, rauhoittuminen ja pieni aikaisä suunnitelman päivytykseen olisivat ideaaleja, mutta jos eläimet juoksevat tiettömään korpeen, naapurin lehmälaumaan tai portti auki olevaan lietesäiliöön hännät pystyssä, selkärankavaisto sanoo paimenille, että pysäytetään ne nyt hitossa mahdollisimman pian. Tilanteen hallinnassa pitäminen on (tai ainakin olisi oltava) koiralle tärkeintä, ja sille on hyvä olla jokin käsky, joka on pikemminkin lupa tehdä omia ratkaisuja kuin odottaa jatkuvia ohjeita ohjaajalta. Vaikkapa *kaikki*,

Eri-ikäisten ja eri kokemuksella varustettujen eläinten liikuttaminen vaatii koiralta astetta tarkempaa eläintenlukua. Varsinkin pikkukaritsoiden kanssa myös koiran ohjaukseen hyvin tottuneet uuhet saattavat hätäillä jälkikasvunsa puolesta. Sopiva etäisyys ja rauhallinen eteneminen on avain onnistumiseen.

KUVA IRMELI NURMINEN

eteen, näin tai mitä nyt kukakin missäkin tilanteessa käyttää. Treenissä olisi hyvä harjoitella myös koiran siirtämistä käskyn alta sen omalle vaistolle.

Vaikka eläinten käsittelyssä rauhallisuus on yleensä valttia, on myös tilanteita, joissa vauhdikkaampi meno on järkevää. Esimerkiksi nälkäisten nautojen reipas maantiekuljetus säästää kaikkia osapuolia ja tekee siitä erityisesti koiralle turvallisempaa. Polkupyörä, mönkkäri tai vaikkapa ihmisen autoavusteinen kulkeminen (yksi ajaa, toinen istuu peräkontissa ja ohjaa eläimiä ja koiraa) voivat helpottaa paljon, sillä naudan kevyt hölkkä on ihmiselle raju vauhti. Uudelle laiturille ja syömään päästään ilman tappelua, kun ei ole aikaa pysähtyä, hamuta joka puskaa ja kiertää ketunlenkkejä pientareella, pellonpuolella tai metsässä. Lampailla sama ilmiö on myös yleinen, kun

tienvarren pellot pullistelevat makoisaa evästä ja liikutettava lauma on iso. Isoa laumaa ohjaamassa kannattaa käyttää useampaa koiraa, mikäli mahdollista. Laumasta riippuen koiran ja ihmisen oikea paikka on lauman takana, sivulla tai edessä, tai vähän joka puolella.

Rauhalliseen tekemiseen liittyy paitsi mahdollisimman hätäilemätön liikkuminen ja harkittu muiden ohjeistus, myös hallittu äänenkäyttö. Äänen sävy ja voimakkuus kertovat muille, missä tilassa ihminen on. Kireä ja kiireinen huutaminen, tiuskiminen ja nalkutus hätäannettävät jokaisen. Totta kai ääntä voi ja pitää käyttää, jotta koiran ei-toivottu tai epäsiällinen käytös saadaan katkaistua, mutta desibelien jatkuva kohotus ei auta, eikä ole edes mahdollista. Naapuriakin kehtaa paremmin tervehtiä, kun ei ole huutanut kylä raikuen harva se päivä koiralleen

ja eläimilleen. Viheltäminen tuo monelle helpotusta niin käskyjen voimakkuuteen kuin sävyynkin. Kyllä pillilläkin voi kiljua, vaieta, nillittää ja nalkuttaa, muttei ehkä aivan oman äänen käytön laajuudessa. Lisäksi uuden kommunikointitavan opettelu antaa ohjaajallekin uuden alustan vailla vanhaa tottumuksen kuormaa.

Pyrimme jatkamaan tätä eläintenhyvinvointiin liittyvää juttusarjaa käsitellen esimerkiksi eläintilojen rakenteita, eläinkoulutuksen teoriaa ja laumaeläinten luonnollisia käyttäytymismalleja. Otamme myös mielellään vastaan palautetta ja ajatuksia aiheen tiimoilta osoitteeseen paimenposti@gmail.com!

OTTEITA ELÄINTEN HYVINVOINTILAISTA

Uusi 1.1.2024 voimaan astuva eläintenhyvinvointi laki löytyy Ruokaviraston sivuilta. Lakitekstiin on odotettavissa vielä tarkentavia asetuksia ja säädöksiä. Ohessa muutamia poimintoja, jotka koskevat eläinten kohtelua ja olosuhteita:

6 § Yleiset periaatteet

Eläimiä on kohdeltava hyvin ja niitä kunnioittaen. Eläimille ei saa aiheuttaa tarpeetonta kipua tai kärsimystä eikä niiden hyvinvointia saa tarpeettomasti vaarantaa. Hoidossa olevaa eläintä ei saa jättää hoidotta eikä hylätä.

8 § Eläinlajien ja eläinten pitoa koskevat rajoitukset

Tuotantoeläimenä, seura- ja harrastuseläimenä, sirkuseläimenä ja kiertävässä eläinnäyttelyssä saa pitää vain sellaisia eläimiä ja eläinlajeja, joiden pito voidaan saatavilla olevan tieteellisen tiedon ja käytännön kokemuksen perusteella järjestää niin, että:

1. eläimillä on mahdollisuus toteuttaa liikkumiseen, lepoon, kehon huoltoon, ravinnon etsintään ja muuhun vastaavaan toimintaan sekä sosiaalisiin suhteisiin liittyviä olennaisia käyttäytymistarpeita;
2. eläinten fysiologiset tarpeet voidaan tyydyttää;
3. eläimille voidaan järjestää asianmukaiset pitopaikat; ja
4. eläinten sairastuessa tai vahingoituessa niille voidaan antaa asianmukaista hoitoa.

12 § Eläintenkohtelun yleiset vaatimukset

Eläintä on kohdeltava rauhallisesti. Eläimen käsittelyssä ja koulutuksessa on pyrittävä käyttämään hyväksi sen lajityypillistä käyttäytymistä. Eläin on totutettava käsittelyyn ja pito-olosuhteisiin, jos se on pidettävän eläinlajin ja eläinten pitomuodon kannalta tarkoituksenmukaista. Jos eläin ei ole tottunut käsittelyyn, tämä on otettava huomioon eläintä käsiteltäessä. Luonnonvaraista eläintä tulisi käsitellä niin, että se ei kesyynny tarpeettomasti.

13 § Kielletty kohtelu

Eläintä ei saa käsitellä tai kouluttaa kovakouraisesti tai muuten sillä tavalla, että sille aiheutetaan tarpeetonta kipua tai kärsimystä. Eläintä ei saa sitoa tarpeetonta kipua tai kärsimystä tuottavalla tavalla. Eläintä ei saa rasittaa liikaa

eikä pitää kohtuuttoman ankarassa kurissa. Eläimen koulutuksessa ja käytössä on otettava huomioon eläimen osaa-mistaso ja suorituskyky. Eläintä ei saa pakottaa yrittämään luonnollisten kykyjensä tai voimiensa ylittämistä. Eläintä ei saa tarpeettomasti vahingoittaa. Eläimen tarpeettomana vahingoittamisena ei pidetä koiran tai muun eläimen käyttämistä viranomaistoiminnassa eläimen käyttötarkoitukseen liittyvissä tehtävissä, joihin tehtävän luonteen vuoksi liittyy vaara eläimen vahingoittumisesta. Eläintä ei saa värjätä sen ulkonäön muuttamiseksi.

20 § Hoidon yleiset vaatimukset

Eläimiä on hoidettava siten, että niillä on mahdollisuus toteuttaa liikkumiseen, leikkiin, lepoon, kehonhuoltoon, syömiseen, ravinnon etsintään ja ympäristön tutkimiseen sekä sosiaalisiin suhteisiin liittyviä olennaisia käyttäytymistarpeita. Hoidossa olevan eläimen yleisestä hyvinvoinnista sekä puhtaudesta ja muusta sen tarvitsemasta keuhkohoidosta on huolehdittava. Eläimen hoidossa on huolehdittava myös asianmukaisista toimista sairauksien ja eläinten vahingoittumisen ennalta ehkäisemiseksi. Jos eläimiä pidetään ryhmässä, ryhmän kokoonpanossa on otettava huomioon eläinten sosiaaliset suhteet, ikä, sukupuoli ja koko. Jos eläimet suhtautuvat vihamielisesti toisiinsa tai voivat muusta syystä vahingoittaa toisiaan, ne on pidettävä erillään toisistaan tai niillä on oltava mahdollisuus paeta ja piiloutua muilta eläimiltä. Eläinryhmiä yhdistettäessä ja tuotaessa uusia eläimiä ryhmään erityistä huomiota on kiinnitettävä sosiaalisten suhteiden uudelleenmuodostumisesta mahdollisesti aiheutuviin ongelmiin. Hoidossa olevan eläimen liikunnantarpeen tyydyttämisestä on huolehdittava. Eläimellä on oltava mahdollisuus riittävään lepoon.

Oppaat

Ruokavirastolta löytyy myös oppaat, joissa selvitetään nykyisen lain perusasiat eläinlajikohtaisesti. Niitä ei ole vielä uusittu. Paimennus mainitaan lammasta koskevassa oppaassa seuraavasti: ”Lampaiden paimentamiseen käytettävän koiran on oltava paimentamiseen asianmukaisesti koulutettu.”

